

Od Islandije do Ekvadorja za kitom grba

Opazovanje prijaznih velikanov
Manj donosno, tudi moteče, vendar manj škodljivo kot kitolov

Ponavadi te zebe ali pa ti je slabo. Največkrat je kar oboje. Ampak ko zagledaš orjaško plavut, ki ti pomaha iz vode, je v trenutku vse pozabljeno. Opazovanje kitov ni novo, v zadnjih letih postaja pomemben del turistične ponudbe. In čeprav vznemirja kite, jim prinaša nekaj dobrega: pomorščaki, ki so jih prej lovili, zdaj služijo s trženjem njihovega opazovanja.

MATJAŽ PIRŠ,
besedilo in fotografije

Islandija

Husavik. Prijazno mestece na severu Islandije, malo odmaknjeno z glavne turistične poti, a kljub temu poleti vedno živahno. Sem pride marsikateri popotnik z enim samim namenom – podati se z ladjo v mrzle valove Severnega morja in z malo sreče uzreti kakšnega od prijaznih morskih velikanov.

Jutro je hladno in še dobro, da so nas oblekli v te nepremočljive in debelo podložene kombinezone, v katerih se komaj premikamo. Z lično staro jadrnico, ki že dolgo ni ja-

drala, na motorni pogon brazdamo morsk gladino. Zasneženi hribovi na drugi strani zaliva so vse bliže in počasi začnemo pogrešati mirno zavetje luke. Droben dež, težki nizki oblaki in zibajoča se barkača ne vlivajo nobenega optimizma ter počasi jemljejo še zadnje ostanke dobre volje, ki je ne more nadomestiti niti vroč kakav z obilico ruma.

Ko se kapitan z daljnogledom zare nekam v daljavo, se vsi premaknemo na eno stran barke ter zremo v nevidno točko, kjer naj bi zagledali ... sami ne vemo, kaj. Ko se že ne vem katerič premaknemo na nasprotno stran, končno v daljavi le opazimo nekakšno meglico. Nekaj sto metrov stran je menda škukasti kit. Vsake toliko iz vode pogleda njegov hrbet, iz katerega prhneta zrak in voda, kot iz kakšnega srednje velikega gejzirja. Po barki se razleze nemir, hkrati pa razočaranje – je to res vse, kar bomo videli? V poletni sezoni, ko je kitov največ, mnogi prevozniki zagotavljajo, da vrnejo denar, če kita ne vidiš. Razočarani ugotovimo, da je pravilom zadoščeno, saj smo videli tisto črno gmoto, pa čeprav bolj na obzorju.

Nato pa kar na lepem, čisto blizu ladje, zaslišimo močan prh, tako blizu, da vidimo v odprtino, iz katere

prihajajo zvok, voda in zrak. Mogočno telo se usloči, dihalna odprtina in hrbtna plavut izgineta pod vodo, iz nje pa se prikaže veličastna repna plavut, s katere se steka na stotine litrov vode in na njej jasno vidimo zajedavce. Potem plavut elegantno zdrsne pod vodo. Samo zdrsne. Brez zvoka, brez ene same kaplje vode, ki bi poškopila v zrak.

Na barki je čutiti navdušenje, občudovanje in našo majhnost. Na morju pa kljub valovom eno samo tišino. In potem, tam, kjer sploh ne pričakuješ, spet tisti votli prrrrrrrrrh ...

Grbavec, več grbavcev. Ne veš, ali bi fotografiral in se ukvarjal z zaslonkami ali preprosto užival v veličini trenutka.

Približajo se še druge barke, s katerih prav tako visijo radovedni turisti. Grbavci plavajo med nami, prhajo, razkazujejo repne plavuti ... kakor da nam mahajo. Eden se približa sosednji barki, globoko vdihne, njegova repna plavut pa tik ob boku plovila zdrsne pod vodo in se spet prikaže nekje na drugi strani. Prav težko se je znebiti občutka, da kit nastopa, se razkazuje, da se zaveda svoje mogočnosti.

Šele ko se vračamo proti pristanišču, se spet spomnimo, da nam je sla-

Puerto Lopez julija in avgusta preplavijo turisti.

bo in da nas zebe ... Ko sem čez nekaj tednov spet tu, je grbavec manj, pač pa nam pot prekrži sinji kit. Tokrat celo posadko, ki se podaja v to mrzlo morje vsak dan, preplavi navdušenje.

Ob islandskih obalah občasno plava deset vrst kitov. Največji med njimi, sinji kit, je s svojimi 160 tonami in tridesetimi metri tudi največje živo bitje na svetu. Njegov manjši sorodnik grbavec doseže dolžino do šestnajst metrov in tehta do 35 ton.

Za Husavik so si nekateri izmislili ime »evropska prestolnica kitov«, kar niti ni tako pretirano. Poleg nekajurnih izletov za opazovanje kitov, ki jih cela kopica agencij po mestu ponuja po ceni od 60 do 80 evrov, je zanimiv tudi muzej, posvečen kitom, kjer se lahko seznanite z nekaterimi temnimi platmi zgodbe, predvsem kitolovom. Ta ima na Islandiji že dolgo tradicijo in kljub stereotipom o ekološki ozaveščenosti Islandcev ga še vedno izvajajo, menda v znanstvene namene ... Na jedilnikih mnogih restavracij in tudi v bolj založenih trgovinah lahko najdete kitovo meso. Do lova na kite čutijo zavedni Islandci nekakšno zgodovinsko pravico in si ga kljub prepovedi ne pustijo vzeti.

Ekvador

Na čolnu za kakšnih deset ljudi se nas ziblje vsaj dvakrat toliko. Vse skupaj malo spomni na Titanik – rešilne pasove sicer imajo, ampak ne za vse. Počasi mi je jasno, zakaj takle izlet na Islandiji stane 80 evrov, tule pa 25 ameriških dolarjev ...

Iz zavetja zaliva kmalu zarezemo v razgibane valove Tihega oceana. Nemirno morje v curkih zaliva notranjost čolna in panično zavijamo fotoaparate v vreče. Hvala bogu vsaj mraza ni. Obljubljajo nam kakšno uro plovbe v eno stran in pošteno me skrbi, kako bo to uro prenesel moj želodec, še bolj pa, kako se bom prebil na streho čolna, da bom sploh kaj videl. Po manj kot pol ure pozibavanja in premagovanja slabosti pa kar nenadoma vznemirjenje – na levi strani, čisto blizu, je kit grbavec. Čoln se ustavi in se začne še bolj zibati. Če hočem kaj videti, bo treba na streho. Nanjo pa lahko splezaš samo tako, da se prevlečeš skozi stransko okno kabine, kar je med zibanjem barke prav vratolomno. Raje ne razmišljam, kako bi bilo, če bi padel tja med tiste valove, samo splezam.

Vsako leto si kite ogledajo milijoni ljudi.

vcem

Husavik, evropska prestolnica kitov

Ob takšnih prizorih pozabiš na mraz in slabost.

Na levi strani, le deset, dvajset metrov od čolna, plava kit grbavec. Vrta se okoli svoje osi in z velikimi stranskimi plavutmi, dolgimi morda pet, šest metrov, glasno tolče po vodi. Malo izgine, se spet pojavi in zavijti dolge plavuti. Ko znova izgine, se šele zavem, da čepim na drseči strehi čolna in lovim ravnotežje. Čez minuto, dve na lepem iz vode šine orjaško kitovo telo. Z glavo naprej in trebuhom navzgor se požene visoko, tako visoko, da ostane pod gladino samo repna plavut. Potem gmota štrbunkne v vodo, ki pod vso težo dobesedno eksplodira. Izgine za nekaj dolgih minut, se vrne, enkrat, dvakrat vdihne, potem pa se spet požene iz vode. In spet in spet. Vabi samico, postavlja se pred njo.

Puerto Lopez leži tik pod ekvatorjem, v državi, ki ji je ekvator dal ime. Mestece je prijetno zanikrno, še podnebje je bolj žalostno, kot vsa tihomorska obala južnoameriške celine. Kljub temu julija in avgusta mesto preplavijo turisti. V vode Tihoga ocena se takrat pride parit nekaj sto kitov grbavcev. Njihovo potovanje se začne že aprila, ko zapustijo hladne vode Antarktike. Plavajo ob čilski in perujski obali, v juniju pa prispejo do Ekvadorja. Tu začnejo samci s svojim

petjem in plesom privabljati samice, ki se težko uprejo njihovi virtuoznosti. Pozneje pa dajejo tople vode varno zavetje novorojenim grbavčkom, saj mladiči še nimajo obloge tolsče, ki jih varuje pred mrazom.

Temna plat opazovanja

Naslednji dan grem še enkrat na majavo barko. Žal bi mi bilo, če ne bi izkoristil priložnosti. Tokrat je morje bolj mirno, pa tudi precej dlje traja, preden ugledamo prve kite. Približamo se kitji družini: velika mama, še večji oče in mladič, star morda dva tedna in velik »komaj« nekaj metrov. Mirno plavajo, ves čas v isti smeri, očitno natančno vedo, kam so namenjeni. Plujemo ob njih, oni pa nam izmenično kažejo svoje hrbte. Nič plavuti, nič razburjenja, le mirno se nekam odpravljajo. Samo mladič sem in tja malo bolj razigrano pokaže svoj usločeni hrbet.

Zapojejo radijske postaje. Kapitani čolnov se začnejo med seboj obveščati in le malo pozneje kitjo družino že spremlja cela flota plovil. Brzijo z vseh strani, prehitevajo drug drugega, zapirajo pot trojici. Glava družine se nam čisto približa. Ne prikaže se iz vode,

samo njegovo mogočno belo plavut vidimo, ko drsi le kak meter globoko tik ob našem čolnu. Potem se kiti ustavijo. In seveda tudi čolni ter naredijo nekakšen krog okoli mesta, kjer smo družino nazadnje videli. Nekaj časa jih ni opaziti, nato pa se približno na sredini kroga na lepem iz vode pojavi glava samice. Čisto počasi se dviguje. Mirno se razgleda okoli, kakor da bi bila samo malo radovedna ... ali pa bi nam morda hotela reči: pa dajte nam že mir!

Opazovanje kitov je v zadnjem desetletju postalo velik posel in povsod, kjer se pojavljajo, so zrasle tudi agencije, ki ponujajo njihove ogledne. Samo v letu 2008 si je kite menda ogledalo 13 milijonov ljudi, kar je ponudnikom prineslo 2,1 milijarde dolarjev, delo pa dalo vsaj 13.000 ljudem. Predpisi, ki določajo način plovbe in opazovanje, so dokaj strogi: ladja se lahko približa kitu le z boka, in to ne bliže kot na 50 metrov, pot pa mu lahko prekrži le na razdalji najmanj 300 metrov. Več kot tri ladje ne smejo slediti enemu, in če se kit preveč približa ladji, morajo ugasniti motorje.

Morda se tega res kje držijo, marsikje žal ne. Toda čeprav s pretiranim opazovanjem vznemirjamo kite, to vseeno prinaša tudi kaj dobrega. Ti-

sti, ki so imeli kdaj priložnost videti te velikane, se bodo zagotovo vedno zavzemali za njihovo zaščito. Še pomembnejše pa je zagotovo to, da so se številni pomorščaki, ki so se prej ukvarjali s kitolovom, preusmerili v organizacijo izletov. In če bodo hoteli obdržati ta posel, bodo morali poskrbeti tudi za zaščito kitov. Ali rečeno drugače: vseeno bolje opazovanje kot kitolov!

Kiti v Jadranu

Kaj pa opazovanje kitov pri nas? Kitov seveda pri nas ni, vsaj stalno naseljenih ne, če odštejemo veliko pliskavko, delfina, ki je sicer vrsta kitov. Kljub temu tudi v severni Jadran sem in tja včasih zaide kakšen orjak.

Z raziskovanjem in zaščito morskih sesalcev se pri nas že več kot desetletje ukvarja društvo Morigenos, ki tudi vestno popisuje njihove obiske v severnem Jadranu. Ne tako redko, recimo na vsakih nekaj let, se pri nas pojavi kakšen brazdasti kit.

Zagotovo najbolj znan obisk pa se je zgodil februarja 2009, ko je v Piranski zaliv priplaval 10 do 12 metrov dolg kit grbavec. Več tednov se je njegov hrbet redno prikazoval radovednežem, ki so ga hodili gledat z vseh

koncev in krajev ter ga seveda vznemirjali s plovili, ki so brnela okoli nje. Šele po pozivih biologov in zgoraj omenjenega društva je grbavec, ki so mu nadeli ime Janez, prišel do svojega miru.

Ni znano, kaj ga je privabilo k nam, in tako kot je prišel, je v aprilu tudi odšel neznan kam. Kar pomnijo opazovalci, je bil to šele drugi obisk grbavca v Jadranu. Grbavec Janez je bil na Valu 202 izbran za osebnost tedna in se celo uvrstil v finale izbora za osebnost leta 2009!

Sicer pa pri nas gostimo še enega kita, ki ga lahko obiščete tudi vi. Marca 2003 so v Piranskem zalivu odkrili mrtvo samico brazdastega kita. Strokovnjaki iz Prirodoslovnega muzeja so se odločili ohraniti skelet nenavadne najdbe. Trinajst metrov dolgo in enajst ton težko truplo brazdaste samice so ovili v mreže, ga potopili in pustili, da ga očistijo prebivalci morja sami. Po nekaj mesecih so potapljači prinesli kosti na kopno, sledilo je razsoljevanje in razmaščevanje, nakar so okostje razstavili v Prirodoslovnem muzeju v Ljubljani, kjer je še vedno na ogled. Razstava, ki nam pripoveduje različne zgodbe o življenju kitov, nosi malo tragično poetičen naslov: Skrivnostna smrt mlade Leonore.

Postavljanje pred samico